

Академик Петар ВЛАХОВИЋ

ДОПРИНОС ДР ДУШАНА Ј. МАРТИНОВИЋА ЕТНОЛОГИЈИ

— Осврт на седамдесетогодишњицу живота —

I Уводна напомена

Из богате и драгоцене библиографије Др Душан Ј. Мартиновић, угледног члана Црногорске академије наука и умјетности, коју је објавио у својој *Аутобиографији* (Ужице 2003), која броји 46 његових монографских дела, четири дела која је приредио за штампу, 452 студије, расправе, чланка... (од 1959. до 2003) и 345 прилога у новинама, листовима и другим јавним гласилима, што укупно износи 847 библиографских јединица, без посебних монографских студија, бројних говора и беседа (видети Аутобиографију, стр. 245-324), може се издвојити обиље расправа и прилога о проучавању етнолошких проблема и појава у Црној Гори. Ово богато етнолошко благо, на које је указао Д. Ј. Мартиновић, са становишта етнолошке науке, се може груписати на радове у којима је Мартиновић проучавао и проучава, *завичај*, *домовину* Црну Гору и *свет*, односно допринос Црне Горе општем културном развоју. Уосталом, овакво разврставање има чврст ослонац и у Библиографији др Душана Ј. Мартиновића.

II Биографски осврт

Животни пут др Душана Ј. Мартиновића, без обзира на тешкоће које га прате, испуњен је стваралаштвом високог научног и културног значаја. Рођен 1933. у Бајицама надомак Цетиња, у честитој породици, завршио је гимназију на Цетињу 1956, Групу за географију на Природно-математичком факултету у Београду 1971, где је и докторирао 1974. године. Радио је као професор на Цетињу од 1956. до 1963. а потом десет година (1963-1973) био је директор своје чувене Цетињске гимназије, укључујући

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

Др Душан Швартиновић

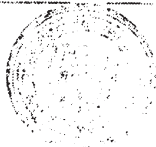
именован је 31. 10. 1983. године

у Одбор за старо шишањарство

ЦРНОГОРСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

У Титограду, 28. 01. 1991. године

Генерални секретар
Светко Лукић

Предсједник
Б. Драг. Ђуковић

се и у рад СО Цетиње (1973-1976), после чега је као директор радио (1976-1991) у Централној народној библиотеци Републике Црне Горе „Ђурђе Црнојевић”. Покренуо је пројекат и уређује капитално дело „Црногорска библиографија 1494-1994”, којом је на достојанствен и стручан начин обељежио пола миленијума штампарства у Црној Гори.

Поред географије и културне историје др Д. Ј. Мартиновић се бави многим другим научним и друштвеним проблемима Црне Горе. О томе најбоље сведочи његова богата библиографија (упореди: Др Д. Ј. Мартиновић, Аутобиографија, стр. 157-324). Многи Мартиновићеви радови објављени су и на страним језицима (руски, пољски, чешки, немачки, италијански, француски, енглески, македонски). Добитник је највиших научних звања и награда, бројних одликовања и признања и члан је Црногорске академије наука и умјетности (упореди: Аутобиографија, стр. 325-373).

III Завичај

Свом *завичају* — *Цетињу* — др Д. Ј. Мартиновић је посветио доста радова. Међу њима су: *Цетиње, постанак, функције и туристичке могућности* (Цетиње 1977, стр. 376); *Цетиње — споменици архитектуре*, коаутор Урош Мартиновић (Цетиње 1981, стр. 167); *Цетиње — град херој*, (Пожаревац 1983, стр. 232); *Цетиње, бунтовно и револуционарно* (Цетиње 2003, стр. 325); *Студија о споменицима и спомен-обилјежјима Цетиња са предлогом мјера*, коаутор Чедо Марковић, (Цетиње 1992); *Туга феникса, мирнодопска деградација Цетиња* (Цетиње 1997, стр. 226); *Цетињска читаоница и Градска библиотека и читаоница „Његош”* (Цетиње 1998, стр. 423); *Сто шездесет година државне (националне) библиотеке Црне Горе 1838-1998*, ЦАНУ, (Подгорица 2002, стр. 586); *Камени престо слободе, географско-историјска студија Цетињског краја* (Цетиње 1999, стр. 163) и друге.

Свака од поменутих расправа представља драгоцено полазиште за проучавање етнолошке проблематике. Пре свега, покренуо је етнолошко проучавање града. Проучавајући град, у конкретном случају Цетиње и његово залеђе, др Д. Ј. Мартиновић је указао да је и живот у граду умногоме био значајан чинилац, исто као и на селу, у обликовању нашег традиционалног народног живота, који још увијек није довољно проучен.

У студији *Цетиње — постанак, функције и туристичке могућности* (1977) др Д. Ј. Мартиновић указује како је мала зачетна рурална средина, која 1482. стиче политички статус (престоница), а 1484, изградњом манастира, постала центар верског и обичајног живота. По концепцији ово је најсавременије дело у нашој литератури о градовима. Једно од питања,

значајних за етнологију, односи се на улогу природне средине на људски живот и могућности његовог развоја, што је подробно узрочно-последично објашњено (љути карст, безводност, слаб педолошки покривач, најкишовитије али и најсунчаније место).

Из студије се јасно види, што треба имати у виду у етнолошком проучавању, да је на развој урбане целине утицала драматичност коју су условљавали налети Турака. Турци су 1572, 1657, 1685, 1692, 1712, 1714. и 1785. упадали и рушили град и Манастир. Због тога се на Цетињу није налазио велики број кућа (1860, на пример, било је свега 34 куће). Упркос томе што није имало урбане облике, Цетињу није сметало уређивање државног живота у Црној Гори.

Проучавањем Цетиња др Душан Ј. Мартиновић је показао да је развој града напредовао тек од средине седамдесетих година XIX века, посебно после Берлинског конгреса 1878, када је Црна Гора и територијално проширена. Од тог времена почела је изградња саобраћајница са залеђем, стварање урбаног језгра (двор, државне и јавне институције) и развој тржишта. Уследило је на Цетињу и окупљање врских интелектуалаца из разних средина и развој политичких и дипломатских функција црногорске државе.

Др Д. Ј. Мартиновић је указао, што је за етнологију веома важно, на значај и улогу политичко-историјских кретања у развоју града као урбаног центра. Стицај околности је допринео да се Цетиње као престоница са 12 амбасада временом сведе на седиште Зетске бановине и главни град Републике Црне Горе, а потом и те функције изгуби. Др Д. Ј. Мартиновић је ставио нагласак на културну баштину, музеје и библиотеке локалног и државног значаја, па је на тај начин и етнологија Црне Горе добила увид и ослонац за даља проучавања урбаних целина.

Књига *Туга феникса, мирнодопска деградација Цетиња* (1997) покреће многа питања која су значајна за проучавање етнолошких проблема. Цетиње је пример урбаног насеља у коме немар, локализам, идеолошка нетрпељивост, политичка острашћеност и грешке до којих је долазило из незнања, успоравају развој једне урбане целине. Довољно је истаћи да је град који је 450 година био симбол борбе за ослобођење и место за окупљање интелектуалне елите у XX веку осиромашен и понижен. Многе установе културе су биле запуштене а више школе исељене. О музејском благу није се водило довољно рачуна. Међутим, средином XX века почео је развој индустрије (електро индустрија, обућа, саобраћај и друго). Од осамдесетих година почело је на Цетињу оснивање високошколских установа. Културолошки факултет почео је рад 1981. али је већ 1988. пре-

именован у Факултет ликовних уметности. Одсек глуме отпочео је рад 1995. а 1996. отворена је и Музичка академија.

Обрађена су, као што се види, нека кључна питања која су Цетињу вратила, нарочито после земљотреса 1979, веру у неку бољу перспективу а самим тим отворила и нека етнолошка питања повезана са ревитализацијом и развојем урбане културе. Др Д. Ј. Мартиновић је својим истраживањима утврдио да је Цетиње било место окупљања бораца за слободу, светионик православља, културног и уметничког стваралаштва, колевка најумнијих прегалаца међу Јужним Словенима. На овај начин одговорио је на многа етнолошка питања која имају шири научни и друштвени значај.

Књига *Камени престо слободе* (1999) је географско-историјска студија о Цетињу и цетињском крају. Проучени су антропогеографски чиниоци. Посебна пажња посвећена је Цетињу као сабирном центру становништва из свог ширег залеђа. Али, упоредо са тим, представљен је и човеков мукоотрпни живот на красу.

Међу питањима која олакшавају етнолошко анализирање живота је Мартиновићево указивање и идентификовање неолитских насеобина у цетињској регији, затим идентификација сталних насеља која потичу из XIV и XV века и праћење тока насељавања пастира, слободних сељака и ратника у Цетињу и његовој околини. Етнолошка наука у овим Мартиновићевим проучавањима добила је ослонац и основу за разматрање племенског сепаратизма и његово ишчезавање крајем XVIII века као и патријархалне затворености и њених последица које су дуго пратиле развој традиционалног црногорског друштва.

У књизи посвећеној, такође, свом завичају „Цетиње, бунтовно и револуционарно” (2003) др Д. Ј. Мартиновић је дошао до синтезе коју је утемељио на историјској фактографији и културном стваралаштву. Цетиње у којем је Иван Црнојевић, испод Орловог крша, 1482. изградио дворца а 1484. и манастир, у који је 1485. из Манастира Светог Николе из Врађине преместио и седиште Зетске митрополије, овим чином је постало ново политичко средиште и резиденцијално место црквених власти и обновљене државе Црнојевића — Црне Горе.

Др Д. Ј. Мартиновић је посебно истакао као знаменитости Цетиња Манастир и Биљарду (изграђена 1838) и проучио овај град као насеобински и историјски феномен. Занимљиво је да Цетиње градске контуре добија, као што је већ поменуто, тек од седамдесетих година XIX века. У њему број житеља није прелазео 10.000 (а 2003. има 15.384) становника. Др Д. Ј. Мартиновић је, што је значајно за етнологију, указао на улогу града у друштвено-политичким догађајима и кретањима и улози прошлости у обли-

ковању савременог друштвеног стања. Са етнолошког становишта је важно да Цетиње никада није захватало безнађе. Увек се у њему тежило развоју духовног и материјалног стваралаштва. Поред тога, после борби на Мартињићима (11. јун 1796.) и Крусима у Љешанској нахији (22. септембра 1796) Црногорци су изборили одређену независност у којој је отпочело конституисање савремене црногорске државе у којој је Цетиње имало посебну улогу.

Цетиње је у својој политици пружало подршку савременим револуционарним идејама, формирању културно-уметничких друштава по Црној Гори па и раду Комунистичке партије Југославије у граду и на селу. Обрађена су кретања и стремљења у Другом светском рату у којима је Цетиње остало верно својим историјским слободарским традицијама.

Студија др Д. Ј. Мартиновића *Цетиње град херој* (1983) пружа податке о 70 спомен-обележја и споменика који су посвећени Народноослободилачкој борби и народној револуцији (1941-1945). Направљен је увид у стање свих споменика и спомен-обележја у цетињској општини. Приказане су спомен-плоче, бисте, споменици, спомен-објекти (домови, чесме, гробља, спомен-гробнице, меморијалне куће) и јавни спискови изгинулих у НОБ-у. Сачуване су усмене на жртве за слободу и одато им је заслужено признање.

Др Д. Ј. Мартиновић је, као што се види, хронолошки пратио и научно обрадио и тако се достојанствено одужио свом завичају. Помно је пратио и прати улогу роднога града од далеке праисторије па све до савременог доба и то приближио културној јавности уважавајући строге научне принципе.

IV Домовина

Домовини Црној Гори, Д. Ј. Мартиновић је посветио целокупно своје стручно научно стваралаштво. У овај оквир спадају и његове расправе о завичају. Поред поменутих расправа, примера ради, могу се издвојити као показатељи овога жанра неколико монографија међу којима су: *Будванска ривијера, Туристичко географска монографија* (Цетиње 1973, стр. 278); *Црногорски уџбеници 1836-1981*, (Титоград 1982, стр. 201); *Пола миленијума штампане књиге у Црној Гори* (ЦАНУ, Подгорица 1994, стр. 34) и на руском, енглеском, француском, италијанском, шпанском и чешком језику (коаутор Чедо Драшкович); *Црна Гора у Гутенберговој галаксији, историја црногорског штампарства с краја XV вијека до краја самосталности црногорске државе 1916. године* (ЦАНУ, Подгорица 1994, стр. 168); *Просвјетно-педагошка дјелатност Симе Матавуља у Црној Гори* (Подгорица 2001, стр. 55); *Његошеви јубилеји и Његошеви споменици* (ЈУ Маузолеј Петар II Петровић Његош, Цетиње 2001, стр. 309); *Др Јован Стефановић-*

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

Др Душан Мартиновић

изабран је *8. децембра 2000.* године

за

ВАНРЕДНОГ ЧЛАНА

ЦРНОГОРСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЈЕТНОСТИ

у Подгорици, *9. марта 2001.* године

Генерални секретар

М. Шаровић

Председник

Др. Т. Вуковић

Бољевећ (или Шћепан Мали) (ДОБ, Подгорица 2002, стр. 240); *Поп Лазо Поповић-Јабучанин, Мемоари* (ЦИД, Подгорица 2003, стр. 279) и други.

Сви радови др Д. Ј. Мартиновића незаобилазно су повезани са проучавањем његове домовине Црне Горе. Међу њима са етнолошког становишта пажњу привлаче радови и расправе из географије, антропогеографије, туризмологије, штампарства, фолклористике, библиографије и животописи појединих истраживача објављени у едицији *Портрети* и радови о проучавању појединих родова и братстава.

Свој плодни научноистраживачки рад др Д. Ј. Мартиновић о Црној Гори отпочео је 1959. године проучавањима из географије, антропогеографије и туризмологије. Објавио је у периодици и дневним листовима податке о скоро сваком знатнијем месту у Црној Гори и њеној приморској зони. У овим радовима, као и онима о Цетињу, истражује њихов постанак, описује географски положај, развој и могућности развоја туризма у појединим варошицама и варошима. На овај начин др Д. Ј. Мартиновић је ушао у проблеме етнологије града којој је дао запажен допринос. О томе сведоче његови радови о *Ријеци Црнојевића* и њеном привредном подручју (1959, 1964), о *Бару* (1963), *Цетињском пољу* (1964), *Рисну* (1969), *Перасту* (1969, 1970), *Прчању* (1969, 1970), *Будви* (од 1972. у више махова), *Вирпазару* и другима. Али у овом погледу и за ову проблематику су још значајније његове студије које имају шири просторни обухват и научни садржај. У ову категорију спадају *Будванска ривијера* (1973), затим више расправа о *Цетињу* (1977, 1981, 1983, 1992, 1997, 1999. на пример) у којима се расправља о постанку, изградњи, историји, ширењу и главним функцијама.

Вирпазар је, на пример, насеље које се развило на раскрсници путева за Зету, Крајину, Ријеку Црнојевића, у близини некадашњег седишта духовног живота (Жабљак, Обод, Скадар) Зете и Црне Горе. *Пераст* је фактички наше најстарије поморско насеље које је имало у свету чувену поморску школу. Међутим, стицај околности је утицао да пераштанско поморство, као и трговина са Левантом, замру и на тај начин и град изгуби улогу коју је до тада имао. *Рисан* се развијао слично као и Пераст. Постоји још од античког доба. Спада у најзнатнија насеља на Јадрану и у Боки. Био је још од времена Римљана и током читавог средњег века, добро повезан путевима са залеђем. Постао је средиште трговине Црне Горе стоком и сточним производима, а током XVIII и XIX века обављала се преко Рисна и спољна трговина из Црне Горе. *Свети Стефан* је око 300 година био управни, културни, саобраћајни и трговачки центар а истовремено и седиште Паштровске банкаде. Од средине XX века Свети Стефан је постао атракција светског гласа као град хотел.

У студији *Будванска ривијера* (1977) др Д. Ј. Мартиновић је указао на неколико проблема који су значајни за етнологију. Указао је на природне антропогеографске факторе који омогућавају развој туризма (природа, море, плаже, повезаност са јадранским подручјем и простором у залеђу). Истакнута је улога привреде, занатства и трговине за развој туризма. За етнологију је посебно значајна улога културно-забавних манифестација и утицај туризма на промене до којих је дошло у изгледу насеља, изгледу природне средине и утицају туризма на живот домицилног становништва и њиховог мешања са досељеницима из разних крајева Црне Горе.

У оквиру Будванске ривијере др Д. Ј. Мартиновић је проучио *Стањевиће* и истакао улогу насеља и манастира као резиденцијалног станишта Црне Горе и црногорских владика (одржавање зборова, доношење првог закона 1798, одржавање преговора између Црне Горе и Русије, Аустрије, Француске, на пример). Поред политичког Стањевићи су били од значаја у развоју образовног и културно-научног рада за Црну Гору. У Стањевићима је била школа у којој је својевремено учио и Петар I. Ту је боравио Шћепан Мали. У манастиру је Доситеј Обрадовић рукоположен за свештеника. У Стањевићима је боравио и Вук Караџић (1835) када је прикупио податке и књигом „Црна Гора и Црногорци” на немачком језику први у Европи указао на значај монографских проучавања предеоних целина и националних заједница.

Непроценљив је допринос др Д. Ј. Мартиновића у проучавању и обележавању петстогодишњице штампане књиге у Црној Гори. О томе је објавио низ студија међу којима је и његова књига *Црна Гора у Гутенберговој галаксији* (1994) која садржи историју црногорског штампарства од краја XV века до краја самосталности црногорске државе 1916. године.

Др Д. Ј. Мартиновић је идејни творац и реализатор осам књига ецидије *Портрети*. Свака књига, дело Д. Ј. Мартиновића, представља својеврстан „свезнадар” о творцима црногорског културног наслеђа и стваралаштва. Едиција *Портрети* је полазиште и увориште за сва етнолошка и фолклористичка проучавања у Црној Гори.

У *Портрети* (књ. I, 1983), између осталих тридесетак културних и научних посленика као и у другим, приказано је како је П. Аполонович Ровински преко три деценије проучавао Црну Гору и организовао (1894) прославу четиристогодишњице Ободске штампарије. Андрија Јовићевић и данас незаобилазни црногорски антропогеограф и етнолог са својим делом, кроз публицистичко научну делатност, постао је један од најмарљивијих сарадника Југославенске академије знаности и умјетности и Српске академије наука. Јован Вукмановић, поред научно-истраживачке

делатности, која је дошла до израза у монографијама (Паштровић, Конавли, Црмница), утемељио је Етнографски музеј на Цетињу, развио музеолошку делатност и музејску службу у Црној Гори.

У *Портрети* (књ. II, 1987), види се, међу осталима, како је Нићифор Дучић отварао школе, ширио просвету по Црној Гори и оставио обимно историјско етнографско дело. Саво Оровић је дао прилоге у којима доминира еписки стил казивања.

У *Портрети* (књ. III, 1990) приказана је, на пример, међу осталим, делатност Радосава Меденице и Петра Стојановића, који су, свако на свој начин, допринели развоју етнолошке и фолклористичке црногорске науке. Радосав Меденица је, на пример, оснивач познатог часописа „Прилози за проучавање наше народне поезије”, око кога је окупио научнике светскога гласа и заинтересовао их за проучавање наше народне књижевности. Превео је дело Герхарда Геземана „Чојство и јунаштво старих Црногораца”, анализирао „црногорске анегдоте” и урадио много на упознавању и проучавању наше епике и фолклористике у целини. Петар Стојановић је постао познат по стварању етнолошки верне слике у својим бројним историјско-правним студијама о правном положају жене у Црној Гори.

У *Портрети* (књ. IV, 1991) осветљена је, међу осталима, делатност Радослава-Јагоша Вешовића, познатог у етнологији и шире по студији „Плеће Васојевићи” (1935). Исто тако, поклоњена је дужна пажња Милораду Васовићу, верном настављачу Цвијићеве антропогеографске школе, који је дао запажен допринос упознавању географије Црне Горе.

У *Портрети* (књ. V, 1995) приказана су проучавања П. Аполоновича Ровинског о деловима Црне Горе које Вук Караџић приликом својим испитивања није успео да посети. Утврђено је такође да се Максим Шобајић успешно бавио еписким песмама и старинама у Зети. Симо Шобајић у синтези о Црногорцима обратио је посебну пажњу особинама Црногораца, њиховим етно-психичким карактеристикама и њиховом племенском животу. Ту је и приказ стваралаштва Петра Шобајића, познатог црногорског антропогеографа и истраживача црногорског племенског друштва. Приказано је и дело Вукомана Џаковића, познатог истраживача наше народне књижевности и црногорске фолклористике.

У *Портрети* (књ. VI, 1997), међу осталима, представљено је дело Јована Р. Бојовића, историчара, који је обрађивао, поред политичке, правну историју и поједина питања значајна за Црну Гору из њене културне прошлости и економског живота. Радивоје Шуковић је, поред осврта на дела савремених писаца, обрадио неке теме о народном стваралаштву, личностима и из културне повеснице црногорског народа.

У *Портрети* (књ. VII, 2000) др Д. Ј. Мартиновић се одужује Игњатију Игњу Злоковићу, кога је занимала Његошева и народна поезија. Али, поред тога, значајна је Игњова делатност у Поморском музеју у Котору који и данас, веома успешно, кроз своје збирке повезује прошлост са садашњошћу и усмерава је према будућности.

У *Портрети* (књ. VIII, 2003) приказано је дело Момчила С. Лутовца које осветљава миграцију радне снаге, етничку заједницу Рома (Цигана) у Црној Гори, приказује градске агломерације у Горњем Полимљу али даје и прилог сабирању и певању епских песама које и сам ствара.

Многи од радова које је др Д. Ј. Мартиновић обелоданио у свом делу „Портрети” послужили су му као основа за посебне књиге. Међу њима су: *Јован Павловић, живот и дјело* (1988, са Р. Шуковићем) и *Нико Симов Мартиновић (1914-1975), живот и дјело* (1995). На пример, у књизи о Нику Симову подробно је описан живот овог црногорског прегатоца, приказана његова делатност и допуњена библиографија. Унете су чак и научне критичке оцене које су увек позитивне о Нику Симову и његовом проучавању културног развоја Црне Горе. Занимљива су и нека писма, саопштења и прилози из заоставштине Ника Симова. Израђено је генетско стабло породице Ника Симова и приложени поједини написи о њему и његовом делу. Осветљена је личност и научно дело Ника Симова које чини крупан прилог упознавању живота и културно-историјског наслеђа Црне Горе.

Др Душан Ј. Мартиновић је зналачки приредио, написао уводне студије и сачинио библиографије појединих прегалаца из Црне Горе, што није био нимало лак посао. У тим књигама које обухватају и све важније етнолошке теме, међу којима су мемористика и народно стваралаштво, на пример, нашли су се на окупу многи мање познати или до сада уопште непознати подаци о појединим личностима. Ту су и бројни документи, нови текстови и обиље докумената који су драгоцени за проучавање Црне Горе, црногорског друштва и његовог културно историјског наслеђа. Пример за то су књиге: *Саво Матов Мартиновић, Мемоари (животопис, писма, пјесме)* (1996) и *Поп Лазо Поповић-Јабучанин, Мемоари* (2003). Овим

Плакета Октоих (1991)

књигама је др Д. Ј. Мартиновић указао на значај мемоаристике која у Црној Гори нема дужу традицију и није довољно развијена. Књиге др Д. Ј. Мартиновића овога жанра садрже традицију која представља одређено време, што је од значаја за етнолошка проучавања.

Др Душан Ј. Мартиновић је етнолошку науку вишеструко задужио. Један од примера за то је његово проучавање генерација и генеалогича. У књизи „Др Нико Симов Мартиновић” извео је опште генеалогичко стабло Мартиновића и родослов Никове гране — Шпировића. Родослов Сава Матова Мартиновића и „братства” Томашевића приказан је у књизи „Саво Матов Мартиновић, Мемоари” (ЦИД 1996). Родослов Богдана Мемедовића-Дробњака налази се у књизи „Портрети” VI (1997). Родослов Јована-Јова Савова Мартиновића (до Мартина) обелодањен је такође у књизи „Портрети VI” (1997). Генеалогича Мартиновића и родослов Митра Бошкова Мартиновића налази се такође у „Портретима VI” (1997) и књизи др Душана Ј. Мартиновића „Дивизијар Митар Бошков Мартиновић” (1998). Генеалогичка схема академика Петра Н. Мартиновића, светски признатог биолога и проф. др Јова В. Мартиновића, угледале су светло дана, захваљујући др Душану Ј. Мартиновићу у „Портрети, књ. VII” (2000). Родослов Врбица са Његуша такође се налази у „Портрети VII”. Генеалогичко стабло Гвозденовића из Вучјег дола (Теклићи), налази се у „Портрети VIII” (2003), а родослов доњокрајских Поповића-Јабучана у књизи др Душана Ј. Мартиновића „Поп Лазо Поповић-Јабучанин, Мемоари” (ЦИД, 2003). Истражујући генеалогичка стабла родова и братстава др Д. Ј. Мартиновића је знатно олакшао и дао основу за етнолошко проучавање братстава и племена.

V Свет

Свака студија, расправа и прилог др Душана Ј. Мартиновића, поред националног црногорског о завичају и домовини Црној Гори има и шири научни значај. На то упућују расправе које репрезентују Црну Гору на ширем европском и светском плану. Међу њима су: *П. А. Ровински и његов библиографски рад о Црној Гори*, Гласник Одјељења друштвених наука ЦАНУ, бр. 5, Титоград 1987, стр. 139-158; *Евгениј Љвович Немировскиј*, Москва 1991, стр. 104; *П. А. Ровински о Србији, српском народу и српским научницима*, У: П. А. Ровински (1831-1916) и јужнословенске земље, Централна народна библиотека Републике Црне Горе „Ђурђе Црнојевић”, Цетиње 1992, стр. 7-22; *П. А. Ровински*, У: П. А. Ровински, Црна Гора у прошлости и садашњости, Том IV, Цетиње 1994, стр. 309-544; *Црна Гора*

у *Гутенберговој галаксији*, ЦАНУ, Подгорица 1994; *Војвода Симо Поповић, Мемоари*, Цетиње—Подгорица 1995; *Др Нико Симов Мартиновић (1914-1975)*, Цетиње 1995; *Генерали из Црне Горе у руској војсци*, ЦИД, Подгорица 2002, стр. 326; *Сто шездесет година Државне (националне) библиотеке Црне Горе 1838-1998*, књ. I-II, ЦАНУ, Подгорица и Цетиње 2002. (I књ. Стр. 586, књ. II, стр. 145).

У студији *Црна Гора у Гутенберговој галаксији* (1994) др Д. Ј. Мартиновић је проучио историју штампарства у Црној Гори од краја XV века до губитка црногорске самосталности 1916. године. Нагласак је дат на штампарство у доба Црнојевића, затим на венецијанске црквене ћирилске књиге које су користили црногорски владике и митрополити заједно са књигама које су доносили из Русије (Данило Петровић Његош, Василије, Петар I и Петар II). Ове књиге су имале посебну улогу у чувању верске и националне свести и самобитности. Од XIX века штампарска делатност је развијена на Цетињу и од тада континуирано се шири по Црној Гори (Котор, Подгорица, Никшић, Беране, Пљевља, Андријевица, на пример). Створена је једна целина о овој штампарској проблематици.

Два велика тома др Д. Ј. Мартиновић *Сто шездесет година Државне (националне) библиотеке Црне Горе 1838-1998*, показала су и нама и свету какво богатство садржи ова установа и какав је њен значај у културном свету. Сличну намену има и расправа *Улога Војвођана у културном стварању Црне Горе и сарадња Црногораца у Летопису Матице српске током XIX вијека* (1998).

Преко проучавања дела П. А. Ровинског, Евгенија Љвовича Немировског и др Ника Симова, на пример, свет је из пера др Д. Ј. Мартиновића стекао увид у допринос Црне Горе културном наслеђу Европе и света. Али, поред поменутих, убрзо ће се овоме придружити и студија др Д. Ј. Мартиновића, која је у штампи у ЦАНУ, о раду и развоју културно-уметничких друштава Црне Горе која потврђује да је Црна Гора у многим областима пратила културни развој и укључивала се у њега у Европи и свету и уграђивала у тај развој своје музичко, певачко и играчко стваралаштво.

Студија *Генерали из Црне Горе у руској војсци* (2002) неосетно улази у проблеме етничког идентитета и схватање појмова народ, народност и националност. Др Д. Ј. Мартиновић је показао да је тиха и спонтана асимилација неминовност која се не може избећи због интегрисања са средином у којој се живи. О томе сведоче расправе о 30 генерала и адмирала из Црне Горе о којима је др Д. Ј. Мартиновић мукотрпно сабирао податке и објединио их у расправи која чини изузетну част Црној Гори и црногорској науци.

VI Уместо закључка

Обимно стручно и научно дело др Душана Ј. Мартиновића, које је са високим признањима дочекано и примљено у научној и стручној литератури и критици, најбоља му је честитка за обележавање његовог животног јубилеја. Његово научно дело само по себи сведочи о ширини Мартиновићевог научног интересовања и о доприносу који он даје науци и култури свога црногорског народа.

Етнолошка наука има ослонац и полазиште у многим радовима и расправама др Д. Ј. Мартиновића. Он је смело и успешно, ослањајући се на непосредна теренска проучавања, народну традицију, предања, историјску грађу и архивске изворе, дао незаобилазан допринос проучавању антропогеографске, етнолошке и фолклористичке проблематике у Црној Гори. Ушао је у проучавања етничких процеса (род, братство, племе), у област музеологије, архивистике и библиотекарства у Црној Гори. Јавно публикованих 259 позитивних оцена и приказа од стране разних научника сведоче да је др Д. Ј. Мартиновић неуморни прегалац који је своје богато стручно-научно стваралаштво посветио Црној Гори и народу из којег је поникао. Због тога др Душан Ј. Мартиновић и као стваралац остаје узор како треба служити свом завичају, својој домовини њеном угледу и части у свету. Др Д. Ј. Мартиновић је кроз то дао уочљив допринос и етнолошкој науци у ширим европским и светским оквирима.